

Yakın Dönemde Türkiye'ye Gerçekleşen Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Direct international investments recently in Turkey

Taşkın Deniz

*Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Karabük
taskindeniz@karabuk.edu.tr*

Özet: Son yıllarda uluslararası doğrudan yatırımların dünya ekonomisindeki hızla artan hacmi ve belirleyici rolü, uluslararası ekonomi çevrelerinin bu yatırımlarla ilgili bilgi ve verilere daha fazla ilgi göstermesine neden olmuştur. Özellikle 2005 yılından itibaren Türkiye'nin bu pastadan aldığı payın artmasıyla birlikte konu ile ilgili değerlendirmeler yaygınlık kazanmıştır.

Bu çalışmada, 2002 - 2011 döneminde Türkiye'ye gerçekleştirilen uluslar arası doğrudan yatırım miktarlarına, Türkiye'nin dünyadaki durumuna, uluslar arası doğrudan yatırımların finans sektörlerine göre dağılımına ve Türkiye'de faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin sayısal durumuna değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik kriz, Sektör, Türkiye, Yabancı Sermaye, Doğrudan Yatırım

Abstract: The increasing volume and determinative role of direct international investments in recent years has led economy circles to pay more attention to the information and data regarding these investments. With Turkey's rising share in the cake from 2005 onwards, assessments on this issue have gained wide currency.

In this study, the number of direct international investments in Turkey between 2002-2011; Turkey's rank in the World; and the distribution of direct international investments by sectors have been studied.

Key Words: Economis Crisis, Sector, Turkey, Foreign Capital, Direct Investment

1. Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketler

Ekonomik entegrasyonun ön planda olduğu günümüzde her devlet ekonomik yapısını güçlü ve sürdürülebilir kılmak, ödemeler dengesinde açık vermemek amacı ile çeşitli girişimlerde bulunur. Bu girişimlerin başında, uluslararası doğrudan yatırımların ülkeye çekilmesi gelmektedir.

Küreselleşme adı verilen süreçte gelir elde etme biçimi ve gelirin tüketim yapısı tamamen değişmiş, ulusal nitelikli olmaktan çıkarak uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Ulusal ekonomi, ulusal siyaset, ulusal kültür kavramları uluslararası ekonomi, uluslar arası siyaset ve uluslararası kültür kavramlarının gölgesinde kalmıştır. Bu süreç farklı ülkelerden insanları bir araya getiren ulus ötesi yeni çıkar grupları ortaya çıkarmıştır. Ülkeler bu sürece uyum sağlayabilmek için ekonomilerini dışa açarken, iç ekonomik yapıyı uluslararası ekonomik düzenlemelere uygun hale getirme zorunluluğunu hissetmeye başlamışlardır. Bir yandan bu uyum süreci diğer yandan ülkedeki yaşam standartlarını yükseltme gayretleri, ülkeleri dış kaynak bulma sorunuyla karşı karşıya bırakmıştır (Güven:2008:1). Dış kaynakların en önemlisini de uluslar arası doğrudan yatırımlar oluşturmaktadır.

Bir büyük şirketin üretimini kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesinde yapmak üzere ana merkezini dışındaki ülkelerde; üretim tesisi kurması, mevcut üretim tesislerini satın alması ya da sermayesini artırarak kendine bağlı bir şirket durumuna getirmesi şeklinde gerçekleşen yatırım şekli *uluslararası doğrudan yatırım* olarak ifade edilir (Seyidoğlu:2001:397). Uluslar arası Para Fonu (IMF) istatistiksel amaçlı çalışmalarda kullanılmak üzere, doğrudan yatırımı "uluslararası yatırımcının herhangi bir yerel şirketin sermayesinin %10'undan fazlasına sahip olması" olarak tanımlamaktadır (Unctad:2009:297). Uluslar arası doğrudan yatırımlar, ulusal ekonominin yeni global ekonomiye entegrasyonu için önemli bir anahtardır (DPT:2000:2). Uluslar arası doğrudan yatırımlar; özelleştirme, ortak girişimler, şirket evlilikleri, sıfırdan yapılan yatırımlar ve mevcut yatırımların artırılması şekillerinde gerçekleşmektedir.

Özellikle gelişmekte olan devletler, kalkınmalarını sağlayabilmek için ülke içi tasarrufların yetersiz olduğu zamanlarda ödemeler dengesinde açık vermemek için dış

yatırıma ihtiyaç duyarlar ve bunu da yabancı sermaye girişi ile karşılarlar. Yani ekonomik açıdan açıkları kapatmada, ülkeye giren yabancı sermaye etken bir faktördür (Saatçioğlu:2004:1).

Uluslararası doğrudan yatırımlar, döviz girişi sağlaması, hazine için vergi geliri sağlaması, işsizliği azaltması, rekabet nedeniyle ekonomiye hareketlilik kazandırması, yeni teknoloji ve işletmecilik bilgisi getirmesi ve ev sahibi ülkenin üretim kapasitesine katkıda bulunması gibi olumlu sebeplerden dolayı tercih edilmektedir. Ancak bu avantajlarının yanında dış yatırımların ev sahibi ülke ekonomisinin kilit sektörlerini yabancı ülkelerin denetimi altına sokması ve ekonomik bütünlüğünü bozması, gümrük vergileri ve ithalat yasakları gibi koruyucu dış ticaret kısıtlamalarının aşılması, yerli şirketler karşısında yabancı şirketlerin yüksek sermayeleri, teknolojileri, yöneticilik bilgisi gibi artlarından dolayı haksız rekabet üstünlüğü sağlaması, aşırı kâr transferleriyle o ülkenin ödemeler dengesinin sarsılması ve yeni teknolojiyi kendi ülkelerinde üreterek ev sahibi ülkeleri bu teknolojileri ithal etmek yoluyla teknolojik bağımlılık yaratmaları gibi olumsuz etkileri de bulunmaktadır (Seyidoğlu:2001:676-677-678).

Uluslararası doğrudan yatırımlar ile çok uluslu şirketler arasında çok yakın bir ilişki vardır. Çünkü doğrudan yatırımları yapanlar çoğunlukla çok uluslu şirketlerdir. Çok uluslu şirketlerin amaçları küresel boyutta faaliyette bulunarak kârlarını maksimuma ulaştırmaktır. Bu nedenle ileri üretim teknolojileri ve yönetim bilgileri kullanarak yabancı ülkelerde doğrudan dış yatırım yaparlar.

Çok uluslu şirketler, doğrudan dış yatırım yapacakları ülkelerde yeterli bir alt yapının oluşmasına, ekonomik ve siyasi iktidarın sağlanmasına, sosyo-kültürel özelliklere ve hukuki düzenlemelere büyük önem verirler (Saatçioğlu:2004:2). Uluslar arası doğrudan yatırımların başlıca kaynağını oluşturan çok uluslu şirketlerin dünya ekonomisi içerisindeki ağırlıkları ve ekonomik güçleri hızla artmaktadır.

Çok uluslu şirketleri başka ülkelerde yatırıma yönlendiren temel güdü kârdır. Ancak kârlılık kadar, bu kârlılığın devamlılığı da önem arz etmektedir. Kârın devamlılığını sağlayan en önemli etken ise, ev sahibi ülkedeki ekonomik ve siyasi istikrardır (Güçlü:2003:8).

2. Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Doğrudan Yatırımlar

Uluslararası doğrudan yatırımların Türkiye'deki geçmişi, Osmanlı Devleti dönemindeki yabancı sermayeli kuruluşların faaliyetlerine dayansa da cumhuriyet dönemiyle birlikte bu kuruluşların gerek devletleştirilmesi gerekse kapitülasyonlardan elde edilen ayrıcalıklarının sona ermesiyle kârlarının azalması neticesinde 1923-1932 ve 1933-1939 dönemlerinde (devletçilik politikasının da etkisiyle) yabancı yatırımların ülkeye girişi sınırlı kalmıştır. 1940'lı yıllar ise II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle korumacı politikaların izlendiği yıllar olurken, 1947 yılında ilk düzenlemelerin yapıldığı yabancı sermayeye 1950 yılında kabul edilen yasayla da transfer garantisi verilmiştir (Alpar ve Ongun:1987:107). Dış Yatırımları gerçek anlamda teşvik eden düzenleme ise 1954 yılında kabul edilen *6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu*'dur. Bu çerçevede, 1980 yılına kadar olan dönemde Türkiye'ye gelen doğrudan dış yatırımlar bu kanun başta olmak üzere, 6326 sayılı Petrol Kanunu ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile birlikte düzenlenmiştir. 1954 yılında başlayan doğrudan dış yatırımlara yönelik liberalleşme çabalarının sonucunda çeşitli yasalar ve düzenlemeler getirilmesine karşın genel olarak bu yatırımlara yönelik düzenlemelerin getirdiği zorluklar nedeniyle 1980 yılına kadar istenen düzeyde dış yatırımlar ülkeye getirilememiştir (Karluk:1983:49). 24 Ocak 1980 tarihli istikrar tedbirleri ve sonrasında ise gerek mevzuata yönelik düzenlemeler gerekse yabancı sermayeye olan bakış açısının olumlu yönde değişmesi ve dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik artan yönelmenin etkisi ile Türkiye'ye gelen doğrudan dış yatırımlarda büyük artış görülmüştür. Bu artışta özellikle dışa dönük büyüme stratejisi çerçevesinde yabancı sermaye yasadında yapılan düzenlemeler, bürokratik engellerin azaltılması ve gerçekçi kur uygulaması etkili olmuştur (Saatçioğlu, 2004:3). 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu, ekonomik hayatta yaşanan gelişmeler ve uluslararası uygulamalar ışığında yenilenmiş ve *4875 Sayılı Doğrudan Yabancı*

Yatırımlar Kanunu, 17 Haziran 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yatırımcıya açık ve anlaşılır mesajlar veren ve yatırımcının yatırımları ilgilendiren temel konularda, diğer mevzuat gereği sahip olduğu hakları ve tabii olduğu yükümlülükleri gösteren “yasal bir rehber” niteliği taşıyan kanun, 6224 sayılı Kanun ile oluşturulan izin/onay sistemini bilgilendirme sistemine dönüştürmüştür; “yabancı yatırımcı ve yabancı doğrudan yatırım” gibi yatırıma ilişkin temel kavramları, uluslararası standartlar çerçevesinde yeniden tanımlamıştır. Kanun’un Uygulama Yönetmeliği, 20 Ağustos 2003 tarihli ve 25205 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (http://www.ekonomi.gov.tr/upload/UDY%20Rejimi_EK1.pdf).

4875 sayılı Kanunun 3/a maddesine göre uluslararası anlaşmalar ve özel kanun hükümleri tarafından aksi öngörülmedikçe;

- a. Yabancı yatırımcılar tarafından Türkiye’de doğrudan yabancı yatırım yapılması serbesttir.
- b. Yabancı yatırımcılar yerli yatırımcılarla eşit muameleye tabidirler.

Bu çerçevede Türkiye’de yapılan uluslararası doğrudan yatırım rejiminin temel unsurları, “Yatırım Serbestisi ve Milli Muamele” olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımcılar, sınırlı sayıdaki sektörel sınırlamalar hariç olmak üzere, yerli yatırımcılarla eşit haklar ve yükümlülükler çerçevesinde faaliyet göstermektedirler.

Küreselleşme çağına girdiğimiz şu dönemde Türkiye kalkınmak zorunda olan bir ülkedir. Bu, ya kendi iç tasarrufları yoluyla sermaye birikimini sağlayarak, ya da dış kaynaklardan sağlanacak yatırımlar yoluyla olacaktır. Bu iki seçenekten ilkinin, kalkınmak için yeterli olmadığı çok açıktır. Bu nedenle Türkiye’nin kalkınmak için mutlak suretle yabancı yatırımlara ihtiyacı vardır (Yavan ve Kara:2003:39).

2.1. 2008 Yılı Küresel Kriz Öncesi Dönem Uluslararası Doğrudan Yatırımların (UDY) Genel Durumu: 1990’lı yılların ortalarından itibaren güncellik kazanan uluslararası doğrudan yatırımlar, birçok devlet için borç yaratmayan bir dış finansman kaynağı olması nedeniyle önem arz etmektedir.

Uluslararası doğrudan yatırım miktarları Türkiye için 2002 yılında 1,13 milyar \$, 2003 yılında 1,75 milyar \$, 2004 yılında 2,88 milyar \$, 2005 yılında 10,02 milyar \$ ve 2006 yılında ise 19,91 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. Türkiye, uluslararası doğrudan yatırımların gerçekleştiği ülkeler sıralamasında 2002 ve 2003 yıllarında 53., 2004 yılında 37., 2005 yılında 22. ve 2006 yılında 16. sırada yer almıştır (Hazine Müsteşarlığı:2006:5).

Uluslararası doğrudan yatırımlarda 2001 yılından itibaren gerçekleşen artış trendinde; *siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması, AB ile tam üyelik görüşmelerinin hız kazanması, yatırım ortamına duyulan güvenin artması ve küresel ekonomik büyümenin devamlılık göstermesi* önemli rol oynamıştır (Hazine Müsteşarlığı:2006:6). Özelleştirmeye yönelik girişimler de, doğrudan yatırımların artmasında etkin olmuştur.

Hazine Müsteşarlığı tarafından yayımlanan *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2008 Raporu*’na göre; 2002 yılından itibaren yakalanan makroekonomik istikrar, AB tam üyelik sürecinin olumlu etkisi ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar Türkiye’yi uluslararası yatırımcılar tarafından tercih edilen bir yatırım ülkesi konumuna getirmiştir. Bu şartlar altında 2007 yılı içerisinde 22,46 milyar \$ düzeyinde uluslararası doğrudan yatırım gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2007:9). Türkiye, 2007 yılında elde ettiği uluslararası doğrudan yatırımla, dünya genelinde 23. sırada yer almıştır (Hazine Müsteşarlığı:2008:2).

2.2. 2008 Yılı Küresel Kriz ve Sonrası Dönem Uluslararası Doğrudan Yatırımlar: *2009 Raporu*’na göre; Türkiye 2008 yılında da uluslararası yatırımcılar tarafından tercih edilen bir yatırım yeri olma özelliğini korumuştur. 2007 yılında yaklaşık 23 milyar \$ seviyesinde olan uluslararası doğrudan yatırım girişi, 2008 yılında yaklaşık 18,2 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, 2008 yılında çektiği uluslararası doğrudan yatırımla dünya genelinde 20. sırada yer almıştır (Hazine Müsteşarlığı:2008:2). 2007 yılına göre yatırım miktarında bir azalma gerçekleşmiştir.

Bu durumun başlıca nedenleri; *yaşanmakta olan küresel krizin devam etmesi, 2009 için ekonomik büyümedeki yavaşlama beklentileri ve şirket kârlarındaki keskin düşüşle birlikte kısa vadede uluslararası doğrudan yatırımlarda*

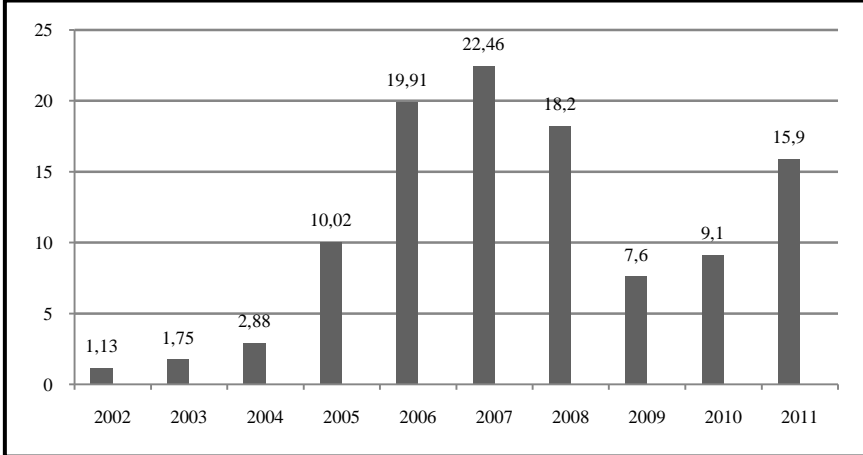
düşüş yaşanmasıdır. Çok uluslu şirketler, uluslararası yatırımlarını artırma konusunda kararsızlık göstermiştir (Hazine Müsteşarlığı:2009:6). Yaşanılan küresel finansal kriz kredi, likidite ve güven krizine dönüşerek gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapmaksızın tüm ülkeleri derinden etkilemiştir. Küresel finansal kriz ortamının yarattığı likidite darlığı uluslararası doğrudan yatırımlar açısından önemli bir düşüş eğilimi sonucunu oluşturmuştur.

2010 Raporu'na göre; uluslararası doğrudan yatırımlar, küresel ekonomik kriz nedeniyle hızlı bir düşüş eğilimine girmiştir. Türkiye, 2009 yılında çektiği 7,6 milyar \$ ile 2008 yılına göre dünya genelinde 12 sıra gerileyerek 32. sırada yer almıştır (Hazine Müsteşarlığı:2010:1-5). Bununla birlikte, 2009 yılında etkilerini ağırlıklı gösteren krizin uluslararası doğrudan yatırımlar üzerindeki olumsuz etkilerinin 2010 yılında azalmış olduğu da görülmektedir.

UNCTAD (*The United Nations Conference on Trade and Development, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı*) tarafından 2011 yılında yayımlanan kesinleşmiş son küresel doğrudan yatırım verilerini içeren *Dünya Yatırım Raporu*'na göre, Türkiye, 2008 ve 2009 yıllarında yaşadığı düşüşü 2010 yılında artış ile sonlandırmıştır. Türkiye, 2010 yılında 9,1 milyar \$ tutarında uluslararası doğrudan yatırım çekmiş ve 2009 yılına göre dünya genelinde 5 sıra yükselerek 27. sırada yer almıştır (Hazine Müsteşarlığı:2011:5).

Küresel ekonomide yaşanan finansal kriz, özellikle 2009 yılına ait uluslar arası doğrudan yatırımları olumsuz etkilemiş olsa da, 2010 yılında toparlanma eğilimine girilmiş ve 2011 yılında bu eğilim devam etmiştir. 2011 yılına ilişkin değerlendirmeler, büyük oranda gerçekleşmiş işlemleri esas almaktadır. UNCTAD tarafından hazırlanan ve küresel çapta uluslararası doğrudan yatırımların ülke ve sektör dağılımlarına ilişkin en önemli kaynaklardan birisi olarak kabul edilen Dünya Yatırım Raporu'nun 2011 yılına yönelik verilerine göre uluslararası doğrudan yatırım miktarını yaklaşık 15.90 milyar \$ düzeyinde gerçekleştirmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2011:1).

Çizelge 1. 2002 - 2011 Döneminde Türkiye'de uluslararası doğrudan yatırımlar (milyar \$)

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Verilerinden Derleme)

3. Türkiye Ekonomisinde Uluslararası Doğrudan Yatırımların Sektörel Dağılımı

2006 yılında finansal aracılık, depolama - taşımacılık ve haberleşme, imalat sanayi, toptan ve perakende ticaret ile inşaat sektörleri uluslararası doğrudan yatırımların en fazla gerçekleştiği ilk 5 sektörler olmuştur. Bu sektörler, tüm sektörlerde yapılan yatırımların yaklaşık % 96'sını meydana getirmektedir (Hazine Müsteşarlığı:2006:11).

2007 yılında finansal aracılık (% 59,5), imalat sanayi (% 21,9), depolama - taşımacılık ve haberleşme (% 5,8), gayrimenkul, kiralama ve iş faaliyetleri (% 4,7) ile elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretim ve dağıtım (% 2,9) uluslararası doğrudan yatırımların en fazla gerçekleştiği ilk 5 sektörler olmuştur. Bu sektörler, tüm sektörlerde yapılan yatırımların yaklaşık % 95'ini meydana getirmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2007:11).

2008 yılında uluslararası doğrudan yatırımları en fazla mali aracı kuruluşların faaliyetleri (% 39,7), imalat (% 25,7), toptan ve perakende (% 13,9), elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretim ve dağıtım (% 7,1) ile inşaat (% 4,9) sektörlerinde gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2008:15). Bu sektörler, tüm sektörlerde yapılan yatırımların yaklaşık % 92'sini meydana getirmektedir.

2009 yılında tüm sektörlerde yapılan uluslararası doğrudan yatırımlarda yaşanan ekonomik krize paralel olarak düşüş yaşanmıştır. Bütün içerisindeki oranlarına bakıldığında imalat sektörünün payı düşerken, tarım, madencilik ve hizmetler sektörlerinin payı artmıştır. Eczacılık ve gıda gibi başlangıçta krize dayanıklı sektörler bile 2009 yılında krizden olumsuz etkilenmişlerdir.

Bununla beraber elektrik, gaz ve su dağıtım, elektronik ekipmanlar, inşaat ve telekomünikasyon sektörlerinde 2008 yılına göre 2009 yılında daha fazla uluslararası doğrudan yatırım yapıldığı gözlenmiştir. Sınır ötesi birleşme ve satın almalarda bir önceki yıla göre % 77 düşüş yaşayan imalat sektörü, 2009 yılında krizden olumsuz etkilenen sektör olmuştur. Söz konusu düşüş oranı tarım ve madencilik sektörlerinde % 47, hizmet sektöründe % 57 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektörleri içerisindeki mali hizmetler sektöründe ise sınır ötesi birleşme satın alma işlem değerinde bir önceki yıla göre % 87 düşüş gözlenmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2010.5). 2009 yılında uluslararası doğrudan yatırımlarda gözlenen düşüşün temel nedenleri, çok uluslu şirketlerin yurt dışındaki bağlı şirketlerinin kârlarının düşmesi ile sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerinin azalmasıdır.

2010 yılında Türkiye'deki uluslararası yatırımlar açısından ilk üç sektör; elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtım (enerji), mali aracı kuruluşların faaliyetleri ve imalat sanayi olmuştur. Uluslararası doğrudan yatırımların % 56,5'i, enerji sektörü ile mali aracı kuruluş faaliyetleri sektöründe gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2010:11). Enerji sektöründe 2010 yılında yaklaşık 2,1 milyar \$ uluslararası doğrudan yatırım gerçekleşmiştir. Bu sektör son iki yılda en çok uluslararası doğrudan yatırım çeken sektör olmuştur.

2011 yılında Türkiye'deki uluslararası yatırımlar açısından ilk üç sektör; mali aracı kuruluşların faaliyetleri, elektrik, gaz, buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtım (enerji) ve imalat sanayi olmuştur. Uluslararası doğrudan yatırımların % 64,8'i mali aracı kuruluşların faaliyetleri ile enerji sektörlerinde gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2011:10). Son yıllarda artan enerji ihtiyacını karşılamak için Türkiye'de uluslararası doğrudan yatırımların odağı haline gelen enerji sektörü 2011 yılında da önemli sermaye girişlerinin yaşandığı bir sektör olmuş ve mali aracı kuruluşların faaliyetleri sektöründen sonra ikinci sırada yer almıştır. Türkiye'de enerji sektörünün yükselen eğilimi ile paralel olarak kurulan uluslararası sermayeli şirket sayısı da 2011 yılında geçmiş yıllara göre artış göstermiştir. 2011 yılında 129 adet şirket kurulmuş ve sektörde faaliyet gösteren uluslararası sermayeli şirket sayısı 2011 sonu itibarıyla 681 olmuştur.

Cizelge 2. 2002 - 2011 Dönemi sektörlere göre uluslararası doğrudan yatırım girişleri (milyon \$)

Sektörler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	246	51	69	4018	6957	11662	6059	666	1584	6031
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	1	1	639	3285	6696	1117	170	391	212	239
Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtım	68	85	66	4	112	568	1053	2076	1817	4259
Toptan ve Perakende Satışlar	75	58	72	68	1166	165	2085	389	425	523
Gıda Ürünleri, İçecek ve Tütün İmalatı	14	249	78	68	608	766	1252	196	123	649
Diğerleri	167	251	266	1092	2100	4859	4118	2534	2077	4186
TOPLAM	571	696	1190	8535	17639	19137	14747	6252	6238	15887

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı Verilerinden Derlenmiştir.

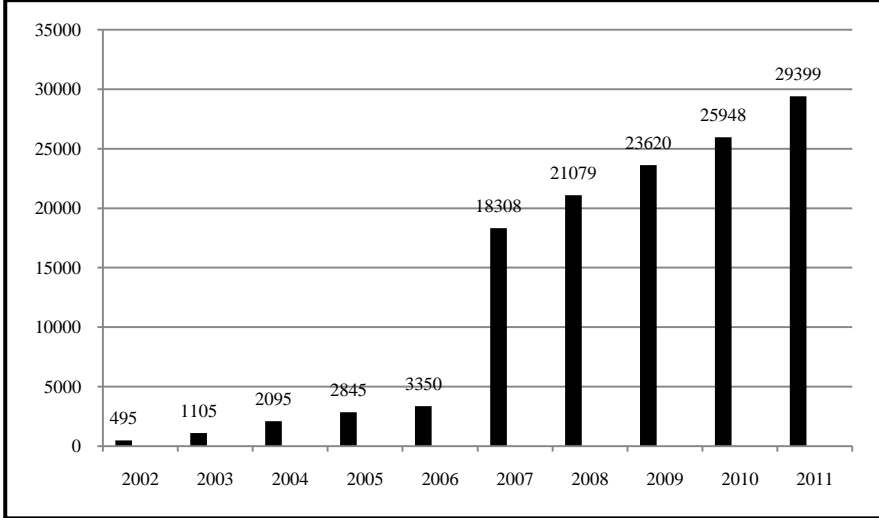
4. Türkiye’de 2011 Yılı İtibari İle UDY Girişli Sağlayan Uluslararası Sermayeli Şirketlerin Sayısı

Türkiye’de 2001 yılında 477, 2002 yılında 495, 2003 yılında 1.105, 2004 yılında 2.095, 2005 yılında 2.845, 2006 yılında 3.350, 2007 yılında 18.308, 2008 yılında 21.079, 2009 yılında 23.620 ve 2010 yılı sonu itibarıyla 25.948 adet uluslararası sermayeli şirket faaliyette bulunmakta iken bu sayı 2011 yılı sonu itibarıyla 29.399 adete ulaşmıştır. Bu şirketlerin 24.077 adedi uluslararası sermayeli şirket ve şube kuruluşu, 5.322 adedi ise yerli sermayeli şirketlere yapılan uluslararası sermaye iştirakidir (Hazine Müsteşarlığı:2011:17).

2011 yılı sonu itibarıyla Türkiye’de faaliyette bulunan 29.399 adet uluslararası sermayeli şirketin %78,1’i limited şirketlerden, % 19,6’sı anonim şirketlerden, geri kalan % 2,3’lük bölümü ise şubelerden oluşmaktadır. 2011 yılında kurulan toplam şirket sayısı olan 3.979 son beş yılda ulaşılan en yüksek değerdir. 2008 ve 2009 yıllarında düşme eğiliminde olan yeni şirket ve şube kuruluşları 2010-2011 yıllarında sırasıyla % 21 ve % 23 oranlarında artış göstermiştir. 2007-2011 yılları arasında yeni şirket ve şube kuruluşlarının toplam uluslararası sermayeli şirketler içerisindeki ortalama payı % 82 seviyesindedir (Hazine Müsteşarlığı:2011:18).

Türkiye’de yatırımları olan uluslararası sermayeli şirketlerin, başta toptan ve perakende ticaret olmak üzere, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri ile imalat sanayi sektörlerinde faaliyette buldukları görülmektedir. 2010 yılında 2.769 adet uluslararası sermayeli şirket ve şube kurulmuş, 535 adet yerli sermayeli şirkete uluslararası sermaye iştiraki gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise Türkiye’de 3.403 adet uluslararası sermayeli şirket ve şube kurulmuş olup, 576 adet yerli sermayeli şirkete de uluslararası sermaye iştiraki gerçekleşmiştir (Hazine Müsteşarlığı:2011:19). 2011 yılında bir önceki yıla göre kurulan uluslararası sermayeli şirket ve şube sayısı % 22,9, yerli sermayeli şirkete uluslararası sermaye iştiraki sayısı da % 7,7 oranında artmıştır.

Çizelge 3. 2002 - 2011 Dönemi Türkiye’de kurulu uluslararası şirketlerin sayısı

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Verilerinden Derleme)

29.399 adet uluslararası sermayeli şirketin illere göre dağılımına bakıldığında; İstanbul ilinin 16.516 adet ile birinci sırada yer aldığı görülmektedir. İstanbul ilini Antalya (3.510 adet), Ankara (1.936 adet) ve İzmir (1.682 adet) illeri takip etmektedir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Çok uluslu şirket sayılarının illere göre dağılımı (2011 yılı sonu itibarı ile)

İL	ŞİRKET SAYISI
İstanbul	16.516
Antalya	3.510
Ankara	1.936
İzmir	1.682
Muğla	1.413
Bursa	578
Aydın	516
Mersin	498
Kocaeli	336
Adana	219
Diğer İller	2.195

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı (2011:10)

Sonuç

Yaşanmakta olan küreselleşme sürecine bağlı olarak gerek uluslararası mal akımları gerekse uluslararası sermaye akımları açısından devletler kaçınılmaz bir şekilde birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Gelişmiş ya da gelişmekte olsun her devlet finansal yapıları üzerindeki engelleri kaldırarak küresel piyasalar ile entegrasyona gitmek istemektedir. Bu nedenle uluslararası sermaye akımları içinde doğrudan dış yatırımlar ekonomik kalkınma için tercih edilmektedir.

Sermayenin küreselleşmesi ile özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımların 1990'lı yıllardan bu yana belirgin bir şekilde artması sonucu doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye akımlarının en istikrarlı ve en büyüğü haline gelmiştir. Bunda doğrudan yabancı yatırımların istihdam yaratması, yeni teknolojiler getirmesi, rekabeti yaygınlaştırması, sermaye birikimi ve toplam faktör verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlaması gibi nedenler rol oynamıştır (Ekinci:2011:88).

Türkiye'ye baktığımızda ise, sürekli ve hızlı büyüyen ekonomik yapısına paralel şekilde uluslararası doğrudan yatırım pastasından pay alamadığı görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde günümüzde alınan payın miktarı 1980 ve 1990'lı yıllara göre artış göstermiş olsa da bu payın miktarı, gelişmekte olan diğer devletler ile karşılaştırıldığında pek de yüksek değildir. Türkiye ekonomik ölçüsü, dinamizmi, işgücü kalitesi ve coğrafi konumu gibi çeşitli alanlarda önemli avantajlara sahiptir. Buna karşılık doğrudan yabancı yatırım çekmede politik ve ekonomik değişkenlik, kronik enflasyon, yabancı yatırımlara karşı hükümetlerin farklı belirsiz tutumları, etkisiz yatırımları çekmeye yönelik tanıtımlar gibi nedenlerden ötürü rakiplerine oranla Türkiye zayıf bir rekabet pozisyonundadır (Soydal:2006:586).

Doğrudan yabancı yatırımların büyümeye katkıları göz önüne alındığında, Türkiye doğrudan yabancı yatırımlardan daha fazla yararlanmalıdır. Ancak, Türkiye'ye gelecek doğrudan yabancı yatırımlar satın alma ve birleşme şekinden daha çok istihdam, teknoloji ve yüksek katma değer yaratan yeni yatırımlar niteliğinde gerçekleştiği takdirde, bu durumun ekonomik büyümeye ve istihdama katkısının daha fazla olacağı açıktır (Ekinci:2011:89).

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki, uluslar arası doğrudan yatırımları çeken en önemli unsur ev sahibi ülkedeki makro ekonomik istikrarın sağlanmasıdır. Türkiye ekonomisi de 2000'li yılların başından itibaren ekonomik istikrarın sağlanması, büyüme hızının yükseltilmesi, enflasyonun düşürülmesi, faizlerin indirilmesi ve kamu açıklarının kapatılması konusunda önemli adımlar atmış ve iyi bir performans yakalamıştır (Susam:2008:63).

Alınan payın miktarını artırmak amacı ile Türkiye'nin bazı önlemler alması kaçınılmazdır. Türkiye'nin doğrudan dış yatırımları ülkesine çekebilme için;

- * öncelikle yatırımcıların hukuki güvenliğini sağlamada kalıcı tedbirleri alıp yapısal reformları gerçekleştirmesi,
- * vergi ve teşvik sistemini kapsamlı bir şekilde düzenlemesi,
- * işgücü niteliği ve verimliliğini geliştirmesi,

- * teknoloji-yoğun sektörlere (ar-ge) yönelik koşulları hazırlaması,
- * bu amaçla Türkiye açısından önem taşıyan sektörlerin analiz edilerek belirlenmesi,
- * üniversite - sanayi iş birliğine verilen önemi artırması,
- * özel sektörün ar-ge'ye daha fazla yönelmesini sağlaması,
- * bürokratik engelleri kaldırması,
- * yerli şirketlerin yabancı şirketleri cezp edici şekilde gerekli alt yapı ve faaliyet birimlerini oluşturması,
- * Ortadoğu ve Körfez merkezli yabancı sermayenin çekilmesine yönelik girişimlerin artırılması,
- * siyasi ve ekonomik istikrarın paralel yürütülmesi,
- * uyguladığı ekonomik programlarda ve verdiği uluslararası taahhütlerde güvence vermesi gerekmektedir.

Söz konusu önlemlerin alınması, genç nüfusu, pazar hacmi ve bölgesel pazarlar açısından ideal coğrafi konumu ile Türkiye'yi daha başarılı kılacaktır.

Referanslar

- Alpar, Cem; Ongun, Tuba, *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Özel Kuruluşlar: Az gelişmiş Ülkeler Yönünden Değerlendirmesi*, 1987, s.107, Türkiye Ekonomi Kurumu, 2.Baskı, İstanbul.
- DPT, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2000, s. 2.
- Ekinci, Aykut, 2011, *Doğrudan Yabancı Yatırımların Ekonomik Büyüme ve İstihdama Etkisi: Türkiye Uygulaması (1980-2010)*, Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(2), 2011, s. 71-96.
- Güçlü, Yücel, *Yabancı Sermaye Çekimi, Yatırımların Karşılıklı Teşviki Korunması Anlaşmaları*, Uluslar arası Ekonomik Sorunlar Dergisi, 2003, s. 8.
- Güven, Yılmaz, *Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Analizi ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi*, Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 3(1), 2008, s. 75-97.
- Karluk, Rıdvan, *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları*, 1983, s.49, İTO Yayın No:13, İstanbul.
- Saatçioğlu, Cem, *Doğrudan Dış Yatırımlar ve Türkiye*, 2004, <http://www.archive.ismmmo.org.tr/docs/18.05.2012>
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası Finans*, 3.Baskı, 2001, s.397, Güzem Yayınları No:16, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil, *Uluslararası İktisat*, 14. Baskı, 2001, s.676-677-678, Güzem Yayınları, İstanbul.
- Soydal, Haldun, *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2006, sayı: 16, s. 577-604.
- Susam, Nazan, *Doğrudan Yabancı Yatırımlardaki Gelişmeler ve Bu Yatırımlar İçin Belirleyici Unsurlar: Türkiye Bulguları*, Akademik İncelemeler Dergisi, cilt: 3, sayı 2, 2008, s. 43-67.
- TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (2007), *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2006 Uluslararası Doğrudan Yatırım Yatırımlar Raporu*, Ankara.
- TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (2008), *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2007 Uluslararası Doğrudan Yatırım Yatırımlar Raporu*, Ankara.
- TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (2009), *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2008 Uluslararası Doğrudan Yatırım Yatırımlar Raporu*, Ankara.
- TC Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, (2010), *Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2009 Uluslararası Doğrudan Yatırım Yatırımlar Raporu*, Ankara.

TC Başbakanlık Hazine MÜsteşarlığı, (2011), *Yabancı Sermaye Genel MÜdÜrlÜğÜ 2010 Uluslararası Doğrudan Yatırım Yatırımlar Raporu*, Ankara.
Türkiye’de Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Rejimi, http://www.ekonomi.gov.tr/upload/UDY%20Rejimi_EK1.pdf/21.05.2012
UNCTAD 2009 Dünya Yatırım Raporu, s. 297.
Yavan, Nuri; Kara, Hamdi, *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılış*, Coğrafi Bilimler Dergisi, 1(1), 2003, 19-42.